

Gusztáv (1793–1858) a „magyar egyezményes philosophia előharczósa” *Propylaeumok a társasági philosophiához, tekintettel hazánk viszonyaira* (Buda, 1843. Emich) című műve, melyben hobbesi és kantianus gondolatok egyaránt felfedezhetők: „Hogy tudniillik az ember rendeltetése örök céljait valósíthassa, arra mindenképp először belső szabadsággal kell bírnia, másképp erkölcsi parancsainak eleget nem tehetne; másodsor pedig külsővel is, azaz mind arra joggal kell bírnia, mi nélkül rendeltetését nem valósíthatná, még pedig kényszerítéssel is végre hajthatóval; mert annak létesítésén ki nem adhat. Illy kényszerítő joggal természeti állapotban minden egyes bír, de mivel ez, vég elemzésben (in ultima analysi) mindnyájok harcára mindnyájok ellen vezet, az emberek társaságba egyesülnek, hogy minden egyesnek jogai, mind-

nyájok hatalma vagyis az egész által védve s biztosítva legyenek, s ezen egész: az állodalom, mellynek ennél fogva közvetlen célja, mint mondám, a jog s annak uralkodása, melly az emberi rendeltetés valósíthatásának conditio-sine-qua-non-ja. S mivel az emberi társaság nem egy állodalomból, hanem igen sokból áll, minden állodalomnak pedig célja szintaz: az emberi társaságnak célja állodalmi szempontból tekintve, a joguralkodás fenntartása e világon.” SZONTAGH 1843. 21. p.

¹⁰⁹VIROZSIL Antal: *Egyetemes természet- vagy észjog elemei*. I. Főrészt: Magán-természetjog. (ford. Márki József) Pest, 1861. Heckenast; Uő: *Egyetemes természet- vagy észjog elemei*. II. Főrészt: Természetes nyilván- v. közjog. (ford. Hoffmann Lajos Pál) Pest, 1861. Heckenast.

† Nánási László

Rózsa Sándor bűnügyei

A leghíresebb magyar betyárt, Rózsa Sándort 150 évvel ezelőtt fogták el utoljára. Élete során háromszor, más és más eljárási rendben lefolytatott perekben ítélték el élet és vagyon elleni bűncselekmények miatt. Mivel a periratok meglehetősen hiányosak, a perek bemutatására alapvetően a korabeli részletes, jegyzőkönyv pontosságú sajtótudósítások alapján kerül sor.

Rózsa Sándor 1813. július 10-én a szegedi tanyavilágban született. Családjában ismert volt a joggal való összeütközés, apját is rablás közben verték agyon. A pásztorzkodással foglalkozott legény írástudatlan maradt, és élte a dél-alföldi parasztok életét mindaddig, amíg maga is bűncselekmények elkövetője nem lett.¹

1. A kiskunhalasi eset

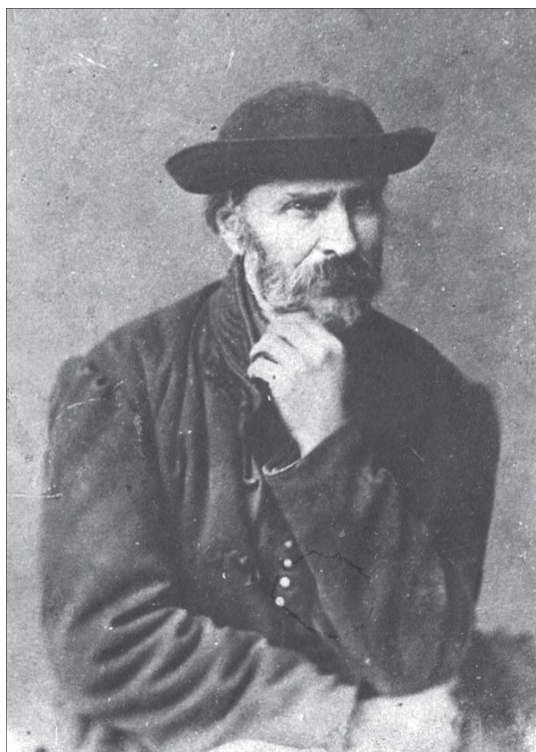
Első ismertté vált tettét 1836. február 10-én este követte el, amikor két társával lóháton megjelent Darabos István Kiskunhalas környéki tanyáján és – mint az ítélet rögzítette – a pisztolyokkal és baltákkal felfegyverzett elkövetők „borzasztó istenkáromlások és fenyegetőzésekkel” két tehenet elhajtottak a megfélemlített gazdától.²

Ekkoriban a büntető jogszolgáltatás százados hagyományokon, a törvényszéki gyakorlaton alapult. Kialakult a rendszerinti bűncselekmények fogalom- s az elkövetőkkel szemben alkalmazni szokott szankciórendszere. A társadalom kiváltságosait alkotó nemesektől eltérően a más rétegekhez tartozókat bármely bűncselekmény miatt le lehetett tartóztatni. Velük szemben a Tripartitum I. rész 15. címe szerint halálbüntetéssel fenyegetett esetekben írásos pert folytatott a bíróság,

amely parasztok esetén a pallosjogú úriszék vagy a vármegyei, illetve a városi törvényszék volt. A vizsgálat során a fogoly és a tanúk vallomásait jegyzőkönyvezték, sor került az egymásnak ellentmondó tanúvallomást tevők szembesítésére, esetleg „dologértői”, azaz szakértői vélemény beszerzésére. Ezeknek az adatoknak az alapján az uradalmi vagy a tiszti ügyész vádlevelet készített a megállapítható tényállásról, megjelölve a bűncselekmény minősítését és a kiszabni javasolt büntetést. A vádlottnak járt a kötelező védelem. A per a vád és a védelem közötti írásbeli üzenetváltásokkal zajlott, amelyek végeztével a bíróság meghozta ítéletét, kihirdetve azt az előállított vádlottnak.³

A halasi eset három elkövetője közül csupán Rózsa Sándor vált ismertté, és került a lakóhelye szerinti Szegeden letartóztatásra. A két város hatóságai által folytatott vizsgálat során számos tanút kihallgattak. Rózsa 1836. április 1-jei vallomásában elmondta, hogy már korábban is volt fogva, de büntetés nélkül szabadult, a bűncse-

lekményt pedig tagadta. Az írásbeli per eredményeként őt a szegedi bünyenyítő törvényszék 1836. szeptember 10-én kelt ítéletével rablás miatt másfél esztendeig tartó rabságra és – mint nemtelent, a gyakorlatnak megfele-

Rózsa Sándor

lően – negyedévente elszenvendő 25, összesen 150 bot-
ütésre, valamint a tehenek árának és a sértett költségeinek
megtérítésére ítélte. Büntetését a szegedi várban töltötte,
ahonnan időnként közmunkára vitték a rabokat a városba.
Rózsa egy ilyen alkalmat kihasználva 1837. július 10-én
megszökött.⁴

2. Rablások és tolvajlások

Az ezt követő években Rózsa neve számos esetben fel-
merült különböző bűncselekmények kapcsán. A dél-al-
földi térségben elkövetett rablásokon, lopásokon [példá-
ul Hajós község pénztárának kirablása (1841), kopáncsi
pusztáról 13 marha (1842), Bajmokról 4 ökör és 2 ló
elvétele (1843)] túl őt gyanúsították azzal is, hogy szö-
kése után Csongrádban, a nyéki pusztán megölt két kato-
nát, 1838 januárjában pedig lelőtte az őt üldöző csanádi
csendbiztos.⁵

1845-ben kegyelmi kérvényt juttatott el az uralkodó-
hoz, amelyben korábbi büntetésének elengedését kérte.
A királyi kancellária véleményezésre hívta fel Szegedet,
amelyet az 1836-os perben eljárt Aigner Ferdinánd tiszti
főügyész tett meg. Jelentésében leszögezte, hogy Rózsa
szökése óta köztudomásúan pusztai betyáréletet élt, és
embereket is ölt. Kegyelemre csak akkor méltó, ha szemé-
lyesen jelentkezne a hatóságnál, és a lefolytatandó vizs-
gálat tisztázná a vádak alól. A szegedi tanács véleménye
alapján az 1845. július 5-i kancelláriai leirat Rózsa „lehető
leggondosabb nyomozását s ehhez több megye kölcsönös
közreműködését” rendelte el.⁶

Az elutasítást követően Rózsa tovább folytatta addigi
életét, s mint az 1869-től végzett vizsgálatok megállapí-
tották, több bűntársával együtt ő volt terhelhető számos
rablás, lopás elkövetésével. Hiába rendelték el azonban a
szigorú vizsgálatot vele szemben, minden nyomozás, ül-
dözés, kutatás sikertelen maradt.

Az 1848 nyarán, a Délvidéken kitört háború szükségsze-
sége tette a magyar kormány számára, hogy minél több fegy-
veressel vegye fel a harcot a szerb felkelők és a császári
csapatok ellen. Így az Országos Honvédelmi Bizottmányt
vezető Kossuth Lajos elfogadta Rózsa Sándor ajánlkozás-
át, miszerint kegyelem ellenében csapatával csatlakozik
a honvédséghez. Az 1848. október 3-án, Hódmezővásár-
helyen kelt bűnbocsátó levél szerint Rózsa feltételesan
kap kegyelmet, ha saját magán túl a „pusztai pásztornép-
ből 150 fegyveres lovast saját költségükön” hadba állít, és
a „haza ellenségei ellen a véggyőzelemig híven és becsü-
letesen” szolgál.⁷

Rózsa Sándor ennek megfelelően csatlakozott – válta-
kozó létszámú csapatával – a magyar sereghez, majd részt
vettek a délvidéki csatározásokban és rekvirálásokban.
A november 9-én Versec és Fehértemplom között vívott
lagerdorfi csatáról közzétett közlemény szerint itt Rózsa
vitézül harcolt, az ellenségből „5-öt agyonlőtt, 7-et levá-
gott, és ahol legveszedelmesebb vala, ott volt a csapat.
Egy requisitiojuk is volt, u. m. 1800 juhot, 402 darab
szarvasmarhát, 53 lovat, 63 sertést és más különféle
tárgyakat foglaltak.” Azonban katonai kegyelmet nem

ismerő embereivel hamarosan falvakat támadott meg,
Boksánon, Ezeresen a polgári lakossággal kegyetlen-
kedett. Mint akkori parancsnokuk jelentette Vukovics
Sebő kormánybiztosnak, e „zsvány csapat rémületbe
hozta az egész vidéket; egy felől ők, más felől az ellen-
ség pusztít, s miután most úgy is haza kívánkoznak, a csa-
pat eloszlásáról kellene gondoskodni”. Erre sor is került,
Rózsa Sándor pedig Szegedre visszatérően csikósnak állt.
Ennek ellenére Kossuth 1848. december 15-én véglegesí-
tette a korábbi kegyelmet azzal, hogy a „jövendőbeni jó,
erényes és tiszta élet feltétele alatt a számára már meg-
adott köz- és nyilvános bocsánat ezennel megújítatik
és megerősítettik”.⁸

A forradalom és szabadságharc leverése után, 1849.
november 15-én este császári katonák és szegedi rend-
őrök vették körül a Rózsa Sándor és családja által lakott
alsóvárosi tanyát azért, hogy elfogják a város térségé-
ben megszorodott állatrablások és 1848-as szerepe
miatt. Ő azonban kitört a házból, és közben lelőtt két
katonát, akik közül az egyik egy hónap múlva behalt
sérülésébe, a másik pedig maradandóan megsérült.⁹

3. A „honbani rablógazdálkodás vezére”

Kitörése után nevéhez ismételtelen számos vagyon és
élet elleni bűncselekmény kapcsolódott, amelyeket
embereivel követett el. Ezekben az években eredmény-
telenül üldözte őt a csendőrség és a katonaság. Elfo-
gása érdekében 1853-ban és 1856-ban körözőlevelet
adtak ki ellene, hatalmas összeget, 10 000 forint jutal-
mat ígérve kézrekerítőjének. A korábbi hirdetéséből
kiderült, hogy a köztörvényes bűncselekményeken túl
miért is keresték: eszerint az „e honbani rablógazdál-
kodás vezérére, Rózsa Sándorra, ki a fölforgató párt által
már a vészteljes forradalom alatt eszközül volt kiszemel-
ve, s kinek kétségbeesett gonosztevők maradványaival is-
mét a Kossuth féle utóbbi terveket kell vala elősegíteni”.¹⁰

Ezt az alapozta meg, hogy a forradalom és szabadságharc
leverése után a birodalmi kormányzat szervezkedéseket ke-
resett és talált vagy találni vélte az országban. Ezek egyike
miatti eljárásban vallotta 1852. május 31-i kihallgatásakor
a Noszlopy Gáspár mozgalmában részt vett, majd kivégzett
Andrásfy Károly nevű volt honvédtiszt, hogy gerillacsapa-
tokat igyekeztek létrehozni, s őt az Erdélyben szervezkedő
Mack József azzal bízta meg, hogy mások mellett Rózsa
Sándort is nyerje meg vezetőül. (Az 1857-es elfogása utá-
ni alapos vizsgálat viszont megállapította, hogy semmilyen
kapcsolata nem volt szervezkedőkkel.)¹¹

Az éveken át hiába keresett Rózsa Sándor végül egy
hozzátartozójával való összetűzés eredményeként került a
hatóság kezére 1857. május 10-én. Előző este a Szeged
melletti tanyán a komáját dulakodás során meglőtte, de a
sérültnek még volt ereje őt lefogni, a segítségül siető fe-
lesége pedig fejszével fejbe vágta. Az elalélt Rózst meg-
kötözték, a városban átadták a hatóságnak, majd megkez-
dődt az eljárás. (Katona Pálék nem kapták meg a díjat,

mert a vizsgálat felfedte, hogy huzamos ideig ők bújtatták tanyájukon.)¹²

Az Ausztriai Birodalomba tagolt Magyarországon ekkor már pontosan kodifikált jogrend érvényesült, a császári nyílt parancsokkal 1852-ben kihirdetett büntető törvény a büntettekről, vétségekről és kihágásokról (Btk.) és az 1853. évi büntető perrendtartás (Bpr.). Ezek az anyagi és eljárási jog átfogó szabályozását tartalmazták, pontosan meghatározva a felelősségi rendszert, az egyes tényállásokat, a szankciókat, az eljárás menetét, valamint a perbeli felek jogait és kötelezettségeit.¹³

Az elfogást követően Hoffman János pesti főállamügyész utazott Szegedre a vizsgálat irányítására, amelynek alapvető célja annak tisztázása volt, hogy Rózsa Sándor valóban részt vett-e államellenes szervezkedésben, valamint lehet-e bizonyítani statáriális eljárás alá tartozó bűncselekményt? A mintegy ötven bűncselekmény gyanújára kiterjedt vizsgálat azonban nem hozott eredményt, annak 1857. június 24-i befejeztét követően a főállamügyész csupán annyit tudott megállapítani, hogy a legtöbb esetben bűncselekmény nem volt bizonyítható.¹⁴

A felségsértés gyanúja miatti vizsgálatra a Bpr. 10. §-a alapján a magyar koronataromány pesti kerületében – ahová Szeged is tartozott – a Budai Császári Királyi Országos Törvényszék volt az illetékes. Ez a bíróság folytatta a vizsgálatot célszerűségi kijelölés alapján azután is, hogy e bűncselekmény gyanúja elesett, mivel az 1858. november 3-i legfelsőbb törvényszéki határozat alapján megszűnt az emiatti és négy más betyár sérelmére feltételezett gyilkosság miatti eljárás. Végül számos tanú kihallgatása és iratok beszerzése után a törvényszék azt a vád alá helyezési határozatot hozta, hogy Rózsaival szemben

„1) öt egyéne elkövetett gyilkosság, 2) két egyéne megkísérlett gyilkosság, továbbá 3) rablás, 4) több tanyai lakoson elkövetett súlyos testi bántalmazás, végre 5) többszöri ellenszegülés és veszélyes fenyegetés általi nyilvános erőszakoskodás bünténye miatt”

kell vádat emelni.¹⁵

A Budai Császári Királyi Államügyészség ennek megfelelően készítette el vádiratát, amely több Szeged környékén történt bűncselekménnyel terhelte Rózsa Sándort, aki ezeket részint önállóan, részint társaival követte el:

- 1849. november 14-én, 1852. szeptember 12-én és 1856. január 5-én az őt elfogni szándékozó csendőrök, katonák és falubíró (összesen öt fő) ellen elkövetett gyilkosság (Btk. 134., 136. §)
- a fentiek során két katonán megkísérlett gyilkosság (Btk. 134., 138. §)
- 1853. áprilisában a Rózsa nevében rablásokat elkövetett Ábrahám (Pesszer) Andrásón elkövetett gyilkosság (Btk. 134–136. §)
- 1842. október 1-jén három gazda sérelmére a hódmezővásárhelyi pusztán elkövetett marharablás (Btk. 190., 194. §)
- 1852. szeptember 12-én a Rózsa feltevése szerint öt eláruló tanyasiakon – hat férfin és egy nőn – elkövetett súlyos testi sértés (Btk. 154–156. §)

- „felsőségi személyeknek hivatalos ügyekbeni erőszakos megtámadása, amely az elsőként írtakkal szembeni gyilkosság halmazata volt” (Btk. 81–82. §)
- 1857. május 9-én a Katona Pállal szembeni cselekmény miatt idegen ingatlan jószágba „erőszakos beütés általi nyilvános erőszakoskodás” (Btk. 83–84. §).¹⁶

Rózsaival szemben 1859. február 15–21-én tartotta meg a tárgyalást a bíróság Szekrényessy Endre elnökletével budai várbeli épületében, nagy nyilvánosság, hatalmas sajtóérdeklődés mellett.

A tudósításokból kiderül, hogy Rózsa a tárgyaláson bilincs nélkül volt jelen. Küllemének leírása szerint

„középnél magasabb, sudár termetű, de rendkívül széles vállú, olajszínű-barna arcú férfi; nagy orra alatt végén lenyírt verhenyeges bajusszal s szegediesen hátra simított gesztenyeszín körhajjal [...]. Öltözete zsinórozott szederjes posztó ujjas, pitykés mellény, vászon ing és gatyá [...]. Jelenleg igen rossz színben van és annyira el van fogyva, hogy a tárgyalás folytán szembesített régi ismerősei alig ismertek reá.”

A kérdésekre kezdetben halkán és elfogultan, később

„siketes hangon, de fesztelenül s biztos hangnyomattal, s mindvégig értelmesen felelt, úgy hogy a hallgatók gyakran hajlandók lettek volna elhinni, hogy miveltebb, tanulmányos ember áll a sorompók között, nem az elhíresült pusztai betyár”.

A terhére rótt cselekményeket két kivétellel tagadta: vallomása szerint az 1849. novemberi lövéseket azért adta le, mert azt hitte, hogy rablók rohanták meg tanyáját, míg Ábrahám megölésére kijelentette, hogy arra „neki rettentő nagy jussa volt”.¹⁷

A bizonyítás során a bíróság számos tanút hallgatott ki, és szembesítéseket végzett. A tanúk jellemzően az egyes tényállások tárgyi oldalait elmondták, de kevesen vallottak terhelően Rózsaival szemben, míg a vádlottal való szembesítéskor úgy nyilatkoztak, hogy őt az adott napon nem látták. A tárgyaláson rengeteg okirat került felolvasásra, megtörtént az egyes esetek kapcsán keletkezett szemle- és boncolási jegyzőkönyvek, szakvélemények ismertetése, valamint orvos szakértők meghallgatása. A vádlott a lefoglalt „corpus delicti gyanánt előmutatott két fegyvert” és egyéb tárgyakat a sajátjának ismerte el.¹⁸

Az ügyben a vád- és védőbeszédre február 21-én került sor. Lienbacher György államügyész a „hallgatóság általános néma feszültsége közt” az egyes vádpontokhoz felvett bizonyítás anyagát részletesen kifejtette. A bizonyítékok értékelése kapcsán leszögezte, hogy a „törvényszolgáltatás mindenkinek, tehát egy Rózsa Sándornak is szigorú törvényességgel tartozik”, ezért a „rablás bünténye alól a bizonyítékok elégtelensége miatt a Bpr. 287. § szerint fölmentendőnek” indítványozta, míg egy gyilkossági minősítést kísérletre változtatott. A büntetés kiszabása kapcsán súlyosbító körülményül értékelte, hogy

a vádlott rablás miatt már büntetve volt, továbbá ebben az eljárásban „nagy és súlyos bűntények jónak össze, hogy több mint 20 éven át folytatott betyáreléte”, míg „enyhítőleg hat elhanyagolt nevelése s azon tény, miszerint két gyilkosságot maga bevallott”, ezért halálbüntetést indítványozott.¹⁹

Balázs Antal védő kiemelte, hogy „nem elég – úgy mond – a gonosztetteket száraz szavakkal fölemlíteni s azok megfenyítését sürgetni, hanem felebaráti kötelesség a bűntevő lelkébe pillantani be, s enyhítési okokat keresni”. Beszédében vitatta az államügyészi okfejtéseket. Védence „nem a gonosz és elvetemült rabló, minőnek egy ideig tartották; ő a törvényeket nem tapodta lábbal, s 20 éven át senkisémmel mondta reá, hogy rabolt volna”. Az általa is bevallottak pedig „csak önvédelmi tények voltak”. Mindezek alapján „kegyelmet esd” Rózsa javára.²⁰

A törvényszék másnap hirdette ki ítéletét, amellyel Rózsa Sándort a rablás miatti vád alól a „bizonyítékok elégtelensége miatt” felmentette, míg „véghez vitt és megkísérlett gyilkosság, súlyos testi sértés és nyilvános erőszakoskodás bűneiben bűnösnek” találta, s ezért kötél általi halálra ítélte.²¹

A fellebbviteli eljárást lefolytató Pesti Császári Királyi Főtörvényszék 1859. április 2-i határozatával a nyilvános erőszakoskodás vádja alól bizonyíték hiányában felmentette Rózst, egyebekben helyben hagyta az elsőfokú ítéletet, majd május 25-én a Legfelsőbb Törvényszék is megerősítette a döntést.²²

Azonban ennek végrehajtására nem került sor. A birodalomnak Franciaország és Piemont elleni háborúja idején gróf Nádasdy Ferenc igazságügy-miniszter 1859. június 16-án a „különleges politikai okok folytán” Rózsa Sándor megkegyelmezésére tett előterjesztést Ferenc Józsefhez, mivel „neve a nép szájában a magyar forradalom óta, ha rosszul érdemelt hírességre tett is szert, valami romantikus hírnévvel van körülvéve, és éppen ezért a kivégzése a nevének dicsőítésére szolgálna”. Ezentúl a magyar közvélemény miatt is indokolt lenne a kegyelem, mert az Rózsa kivégzését „nem mint jogos megtorlást a halált érdemlő bűncselekmények miatt, hanem egy oldalgátás a törvény által el nem érhető” emigráció elleninek értékelné. A császár – a vesztes solferinói csata másnapján – június 25-én Veronában el is engedte a halálos ítéletet azzal, hogy a megfelelő szabadságvesztést a Legfelsőbb Törvényszék szabja ki. E bíróság néhány nap múlva Rózst életfogytiglani szabadságvesztésre ítélte, amelynek végrehajtására a politikai elítéltek számára fenntartott tiroli Kufstein várba szállították.²³

Büntetésének végrehajtása alatt Rózsa Sándor kifogástalanul viselkedett. Büntetésének határozott tartamúvá enyhítése és magyarországi fegyintézetbe való szállítása érdekében kegyelemért fordult az uralkodóhoz. A császár a szabadságvesztést 1865-ben 15 évre enyhítette, s előbb a csehországi Theresienstadtba, majd 1866 májusában a hazai péterváradra várba szállították.²⁴

Rózsa Sándor Ferenc József, a kiegyezés utáni koronázását követő 1867. júniusi amnesztiába nem esett bele. Azonban Szeged városa hamarosan javasolta ezt, mivel „kegyelmezés esetén békés lakos akar lenni, [...]

óhajtja az alkalmat, hogy megmutathassa, miszerint ő becsületes ember tud és akar lenni”. Erre háromnegyed év múlva a királyné várható születe alkalmából sor is került: 1868 tavaszán Horvát Boldizsár igazságügy-miniszter kegyelem kibocsátását kezdeményezte azon elítéltek számára, kik – „tekintettel büntettük nemére, családi viszonyaikra, viseletük után javulásuk iránt gerjesztett alapos reményre” – erre méltók. A király Mária Valéria születése napján, április 22-én, Budán kelt elhatározásával így Rózsa is szabadult.²⁵

4. A per

Rózsa Sándor Szegedre visszatérve tisztelgő látogatásokat tett jeles személyeknél, sőt Budán gróf Andrássy Gyula miniszterelnököt is felkereste, hogy köszönetet mondjon a kegyelemért. Ekkoriban „eleinte kikölcsonzott pénzeiből élt, de a kalandos élet vágya csakhamar erőt vett rajta, s újra rálépett a bűnök megszokott ösvényére”.²⁶

1868 őszén tovább romlott a dél-alföldi térség addig sem jó közbiztonsága. Egymást követték a magánosok sérelmére elkövetett személy és vagyon elleni bűncselekmények, az állami intézmények elleni támadások, október 24-én például kirabolták a postát Szegeden és Oroszlámoson, 28-án lerohanták a Kecskemét–Izsák, november 18-án a Kecskemét–Kalocsa, 23-án a Szeged–Algyő, december 14-én a Nagykikinda–Nagybecskerek, Tiszaföldvár–Óbecse között közlekedő postajáratokat. A Királyi Posta ezért Szeged térségében megszüntette a sorozatos erőszakos cselekmények miatt a pénz és más értékek szállítását. Az addigi bűncselekményekre a Pest és Szeged között közlekedő vonatnak Kiskunfélegyháza és Pusztapéteri közötti megtámadásai tették fel a koronát november 14-én és december 8-án.²⁷

A kormánynak ebben a helyzetben sürgősen cselekednie kellett. A minisztertanács 1868. december 13-i ülésén döntött arról, hogy rendkívüli felhatalmazású királyi biztost küld a veszélyeztetett térségbe a „megzavart közbiztonság helyreállítására”. Az uralkodó 1869. január 4-én gróf Ráday Gedeont, a Belügyminisztérium rendőri osztályának vezetőjét nevezte ki királyi biztossá, a belügyminiszter pedig január 13-i rendeletével kiküldte Arad, Bács, Békés, Csanád, Csongrád, Pest és Torontál vármegyék, a Jászkun Kerület, valamint Kecskemét, Szabadka és Szeged szabad királyi városok területére kiterjedő illetékeséggel a „rendes postai s vasúti közlekedés zavartalan menetének biztosítása végett” teendő intézkedések érdekében. Feladatai közé tartozott a bűncselekmények tettesinek „kipuhatólása”, a nyomozások, majd, ha a „merényletek tettesei fölfedeztetvén s elfogatván, haladéktalanul a büntető igazság kezeibe szolgáltatnak, s ennek folytán további gonosztettek elkövetése ellen visszatartott példák adathatnak”.²⁸

Az eljárás lefolytatására sajátos körülmények között került sor. Magyarországon ekkor – az 1860. évi októberi diplomából fakadóan – nem volt egységes büntető törvénykönyv, eljárási kódex és fogva tartási rendelet

sem. 1861 tavaszán az Országbírói Értekezlet a büntetőjogot illetően csak néhány alapelvet rögzített az Ideiglenes Törvénykezési Szabályokban: a személyi jogegyenlőség biztosítását, a kínzás és a bántalmazás tilalmát, a hagyományosan kialakult sommás vagy írásbeli per lefolytatását, illetve a perorvoslat érvényesítését. Az eljárás így az 1848-ig fennállott törvényszéki gyakorlat szerint folyt.²⁹

A szegedi várban berendezkedett királyi biztos a személyzet kialakítása és a feltételek megteremtése után azonnal megkezdte működését, amelynek eredményeként megindult a gyanúsítható személyek elfogása. Ennek során 1869. január 26-án, a várba becsalt Rózsa Sándort is letartóztatták, mert „gyanú van ellene, hogy a környékbeli rablásoknak ő lett volna egyik intézője”. Rádaynak a belügyminiszterhez írt május 28-i jelentése szerint ekkor őt még „csak észlelésekből vont magány meggyőződés és némi besűgött körülmények terheltek mint biztos adatok”, de a későbbi nyomozások eredményeként „bebizonyított tények és büntársak beismerése után, önvallomásával is több rablásbani bűnrészességét beismerte [...] mint egyene rabló is”.³⁰

Rózsa kihallgatása során tagadta, hogy bármit elkövetett volna szabadulása óta. De a folyamatos adatszerzések, büntársi vallomások, szembesítések alapján bebizonyosodott, hogy részese lett Csonka Ferenc halász szegedi bűnbandájának, ahol hamarosan meghatározó szerepre tett szert, s „ő intézte a vaspályasínek fölszakítását, a posta megtámadását, a kanizsai rablást sat.”. Így, ha „valamit már rábizonyítottak, ha látja hogy a vád alól nincs menekvés, akkor bevall mindent az utolsó tüig”.³¹

Mivel a joggyakorlat még nem alkalmazta az elévülést, az elkövetői vallomások és a korábbi ügyiratok alapján Rózsa Sándorral szemben több mint 30 évre visszamenőleg vizsgálták a felmerült élet és vagyon elleni bűncselekményeket. Így bűnlajstromán szerepelt a csanádi csendbiztos megölése (1838), kecskeméti pásztoroktól három ló (1846), Szeged alsóvárosi csordástól két marha, algyői lakostól hat tehén (1847), makói csordából 30 ökör elhajtása (1848), Rádi János félegyházi marhakupec megölése, pusztaszeri és tápéi lakosok kirablása, Vadkert község kondájából 30 sertés, algyői tanyáról 17 marha és négy ló, orgoványi erdőből 17 marha, csengelei juhásztól három ló elrablása (1851), Szeged alsótanyai lakosok (1852), illetve a deszki lelkész (1854) kirablása. A biztosság vizsgálóbírái az ügyeket folyamatosan adták át az ítélkezésre delegált Pest–Pilis–Solt vármegyei törvényszéknek, ahol megtörtént a letartóztatottakkal vallomásaik jóváhagyatása, a bírósági hitelesítés. A sajtót tudatosan használó Ráday tájékoztatásai révén vált ismertté, hogy a „meghitelesített, 100-ra menő egyénnek vallomása mind ugyanaz maradt, egy sem vonta vissza, Rózsa Sándor is helybenhagyta múltkori vallomását, mely szerint részt vett a vasútfölszedésben és más nevezetes rablásban”.³²

A vizsgálat során Rózsa két társával 1870 június elején cellájuk falának kiásásával próbált megszökni a várból, de az udvarra kijutva rajtavestek, így még szigorúbb őrizet alá került.³³

A törvényszék mellett működő tiszti ügyészek, Tóth Mór és Edvi Illés Károly folyamatosan dolgozták fel az

iratokat, a bizonyítottnak látszó esetekben vádat emelve Rózsa és büntársai ellen. Ezek tárgyalására már az állami igazságszolgáltatási szervezet létrehozása után került sor, amikor a feladattal az Aradi Királyi Törvényszék delegált tanácsát bízták meg.³⁴

A Rózsa Sándor elleni eljárásokat a Szegedi Királyi Biztosság munkáját tekintve megállapítható, hogy az 1869 januárjától az 1872. október 31-i megszűnéséig 4954 ügyet vett nyomozás alá vett, amelyből a delegált törvényszékeknek átadott 3082-t. Az eljárások során 1608 főt tartóztattak le, közülük 1435-en lettek vádlottak. Velük szemben 1873. április 30-ig elbírálásra került 189 rablógyilkosság, 475 rablás, 1562 lopás, 162 orgazdaság, 131 hivatali hatalommal visszaélés és 509 más bűncselekmény (például gyűjtogatás, csalás, zsarolás, okirat-hamisítás).³⁵

Az ügyek és a vádlottak hatalmas száma miatt már nem volt lehetőség a hagyományos írásos perek lefolytatására. Ezért azt a megoldást követték a szegedi várban, hogy a bíróság ügyenként és szóban tárgyalta az egyes eseteket, majd ítéletében döntött a vádlottak bűnösségéről. Az adott vádlott utolsó ügyének befejezése után tette meg az ügyész vádbeszédében a büntetési indítványt, amelyet követően a védő szólalt fel, majd határozott a törvényszék.³⁶

A Rózsa Sándor és társai elleni vádak tárgyalását a törvényszék Bodroghy István elnöke alatt háromfős tanácsban folytatta le 1872. december 12–13-án és 16–24-én. A vád képviselőjét Edvi Illés Károly királyi ügyész látta el, míg védőként Eördögh Mihály járt el.

A tárgyalások iránt hatalmas volt a közönség és a sajtó érdeklődése. A lapok tudósítói gyors és pontos híreket adtak a történetekről.

Rózsa Sándor ezen alkalmakkor „magyar nadrágban, fényesgombos rövid magyar ujjasban volt öltözve, tartása már kissé hajlott, balra fésült haja őszbe van keveredve”. Viselkedését illetően „szemeit hunyorgatja ha beszél, beszédében s mozdulataiban meglepő bátorságot s túlzott fesztelenséget tanúsított”.³⁷

Az első két napon az 1848 előtti bűncselekmények tárgyalására került sor: 1845-ben 30, 1846-ban 18 marha erőszakos elhajtása a makói csordából, továbbá hat ökör elrablása egy szegedi tanyáról, amely esetekben a „vádlottak teljes beismerésben voltak”.³⁸ A további napokon 18 rablás, egy-egy rablógyilkosság, illetve annak kísérlete, valamint egy lopás miatt folytak a tárgyalások.³⁹

Rózsa Sándor fenntartotta korábbi hitelesített vallomásait. Előfordult, hogy a sértetti vallomáshoz képest magát súlyosabban terhelte. Mint az elnök kérdezte az egyik esetben,

„a káros csak tolvajságról beszél, ön pedig rablást ismert be, tehát mondja meg, micsoda erőszakot használtak akkor?”

Rózsa: Hát ölég erőszak volt az, hogy lóháton három fegyverős ember tört reá, azután ötet a kunyhóba behajtottuk, ölég erőszak az, ha odamenvén azt mondtuk neki, hogy hallgass.

Elnök: E szerint rablást követtek el?

Rózsa: Persze hogy azt”.⁴⁰

Más esetben tett vallomásában pedig kijelentette, hogy a sértettek a tanyájukból „nöm mertök ám kijönni, mert tudták, hogy a Rózsa Sándor bandája van ott, nöm köllött oda más erőszak”.

Az egyik büntársa pedig úgy vallott személyéről, hogy Rózsa

*„oly vérengző s iszonyú hatalmas vala, hogy elég volt, ha csak azt mondta is valakinek, hogy így vagy úgy akarom, nem kellett oda semmi kényszerítés, szavának és akaratának mindenki meghajolt és senki ellenszegölni nem mert, mivel különben nagyon megadta volna az árát”.*⁴¹

Magát a többi vádlott fölött állónak tekintve egyik szembesítése alkalmával, midőn társa ellenkezőleg vallott, így szólott:

„Ide hallgasson a t. törvényszék, én nem símitok el semmit, az én szavam többet ér, mint más 10 emberé; öcsém [...] miért ne vallanánk be tisztára, az én szavam több, mint 100 ilyen kétszínű embernek mint magad.”

A Félegyháza melletti vonatrablási kísérlet kapcsán pedig elmondta, hogy rossz érzései voltak a támadás miatt, mert „ebből nagy baj lehet, amit majd az ország sem néz el”.⁴²

Orgazdájuk, a félegyházi marhakupec 1851-ben törént megölését illető vádnál bebizonyosodott, hogy Rózsa Sándor

„az áldozat nyakába egy erős zsineget akasztott, s társai segélyével a fölébredt embert egy fához rántva, a köteléket mindaddig húzták és szorították, míg Rádi János meg nem fulladt; ezután pedig pénzét magukhoz vevén, ezüstgombjait levagdosták, s lovát elcsapva, fegyverét melléteve subájával letakarták, s a hullát enyészetül hagyva, ők a pénzen megosztzkodva távoztak”.

Az utolsó vádnál, egy ókanizsai földbirtokos házának 1869. január 5-i esti lerohanásáról pedig bizonyos lett, hogy azt Rózsa szervezte, s amíg társai az idős embert és unokáját, egy tízéves gyermeket bántalmazták, a két nőcselédet fenyegették, addig ő örködött a helyszínen.⁴³

A bíróság az egyes vádagnál jellemzően megállapította Rózsa bűnösségét, de esetenként felmentette, például annál a rablásnál, ahol a sértett „sohasem jelentke-

zett, s aki ma sem ismeretes. Így ez eseteknél részint az alanyi, részint a tárgyi tényálladékok nem lévén tisztán megállapíthatók.” Ugyanilyen döntés született

egy 1855. novemberi kiszombori gyilkosság ügyében is.⁴⁴

A bizonyítás befejeztével 1872. december 24-én került sor a perbeszédre, amikor Rózsa Sándor és öt társa a „vádlottak padjára vezettetek, hogy ők magok is meghallják mindazt, mivel vádoltnak, mind azt, miként védelmezettek”.⁴⁵

Edvi Illés Károly vádbeszédében Rózsa bűnözői pályáját három korszakra osztva fejtette ki mondanivalóját. Szegedről való szökését követően

„lőháton fegyveres kézzel barangolt a puszták

rónaságain, tanyáról tanyára bujdosott, részint menhelyet, részint büntársakat keresve, s mikor valakit a bűnözésre rávehetett, azzal lopott vagy rabolt, amint a véletlen éppen magával hozta. A pusztában szabadon legelésző gulya vagy ménes, vagy a szorgosan őrzött községi pénztár, neki egyformán kedves zsákmány volt.”

Viszont az 1849 utáni

„bűntények sorozata már tetemes elaljasodásra mutat. Az eddigi szilaj betyár [...] már a házitűzhelyt is felkereste, s az éj leple alatt, vagy a védtelenség állapotát felhasználva, fegyveres kézzel, nem egyszer kínzások között vette el a békés polgárnak megtakarított vagyonát.”

A sértettek „kegyetlen megrablása oly bűntényeket képeznek, melyek a legnagyobb elvetemültséget tanúsítják, s amelyek mikor megtörténtek, az egész vidéket rettegéssel töltötték el”. Az 1868-as szabadulását követően pedig azzal hálálta meg a „fejedelem kegyelmét, hogy rablókkal szövetkezve, s rablókat teremtve oly bűntények elkövetését merényli, melyek az egész országot felrázták békés nyugodtságából”. Mindezek alapján megállapítható, hogy Rózsa Sándor „annyira belerögzött bűneibe, hogy javulását [...] teljesen kétségbe kell vonnom”, ezért Edvi indítványozta, hogy „életének elvesztésével lakoltassék”.⁴⁶

Az ügyvéd beszéde kezdetén leszögezte, hogy védené „oly sok, számos büntettekkel van terhelve, hogy annak védelmére és teljes fölmentésére nem vagyok hiú, és Rózsa Sándor sem oly elfogult, hogy azt hihesse”. A továbbiakban azt domborította ki, hogy

Rózsa Sándor „hírhedt rablóvezér börtönébe kísértetik”
(Magyarország és a Nagyvilág, 1872. 12. sz. 135. p.)

„minden nevelés nélkül, véralkatának hevessege fekezeten, a becsület és erény törvénye által nem volt mentesítve, minden habozás nélkül a társadalomnak, mely róla oly mostohán gondoskodott, kárt okozni, [...] szenvedélyei és szokásai teljesen hatalmukba kerítették”.

Mindezek ellenére 1848-ban a „szorongatott haza szolgálatára önkényt ajánlkozott”. Ezt követően azonban „üldözöttként nem térhetett vissza a békés óhajtott házi tűzhelyhez, belekergettetett ismét erővel a bűnökbe”. Szabadulása után – mivel kikölszónzott pénzét nem kapta vissza – „végre is kénytelen volt lopni, rabolni, mert más ekéje nem volt”. Így határozott idejű börtönbüntetés indokolt vele szemben.⁴⁷

A törvényszék Rózsa Sándort büntényeiért – egy gyilkosság, 26 rablás és egy kísérlet, öt lopás – életfogytiglani, míg büntársait határozott idejű börtönre ítélte.⁴⁸

Az ítélethirdetésekor Rózsa Sándor arcán „egy izom is alig látszott megrándulni, csak szeméit rántotta össze”. A döntésre felkészült, előzően úgy nyilatkozott, hogy „nem most próbálom ezt először, hisz tudom én, hogy nem az urak végzik el az én bajomat, hanem oda-

főnt”. Ismeri, hogy a „királynak jó szíve van; tehát úgy látszik, hogy még mindig kegyelmet remél”. A kihirdetéskor „szerényebben viselte magát”, a kérdésre azt felelte, „tisztólettel fölebbzöm”.⁴⁹

Rózsa Sándort 1873. május 5-én Szegedről a szamosújvári fegyintézetbe szállították. Ügyében a Pesti Királyi Ítéltábla 1874. március 30-án súlyosította ítéletét, mivel

„többszöri megkegyelmeztetése dacára – két ízben a halálbüntetés alól mentetett föl – teljesen javíthatatlannak tekintendő [...] Pusztá vallomása nem egyensúlyozhatja a számos súlyosító körülményt”,

ezért halálbüntetéssel sújtotta. A Kúria mint legfőbb ítélőszék 1874. augusztus 12-én megerősítette ezt a döntést. Azonban Rózsa ismét kegyelmet kapott, Ferenc József 1874. november 23-án életfogytiglani szabadságvesztésre enyhítette ítéletét. A büntetését problémamentesen töltő Rózsa Sándor a fegyházban halt meg 1878. november 22-én. A szamosújvári rabtemetőben sírja zarándokhelyként szolgál, utoljára a helyi magyar közösség 2012-ben jelölte meg egy korhű síremléssel.⁵⁰

NÁNÁSI, LÁSZLÓ

Die Straftaten von Sándor Rózsa (Zusammenfassung)

Einer der berühmtesten ungarischen Banditen, Sándor Rózsa (1813–1878) wurde zuletzt vor 150 Jahren gefangen. In seinem Leben saß er dreimal auf der Angeklagbank, 1836, 1859 und 1872. In diesen Jahren waren in Ungarn drei verschiedene Strafprozessordnungen in Kraft. Rózsa wurde wegen mehrerer Verbrechen gegen Leben und Eigentum verurteilt. Er hat eine kurze Zeit in Revolution und Freiheitskampf von 1848/49 gekämpft.

Später wurde Rózsa aus politischen Gründen vom Kaiser begnadigt, und wurde statt Todesstrafe zur Freiheitsstrafe verurteilt. Nach dem Ausgleich 1867 ist er freigekommen, aber hat er neue Straftaten z.B. zwei bewaffnete Zugraube begangen. Obwohl wurde er mit endgültiger Wirkung zur Todesstrafe verurteilt, der Herrscher hat ihm wieder begnadigt. Rózsa starb im Gefängnis im November 1878. Er lebt als Held im nationalen Bewusstsein.

Jegyzetek

- Rózsa Sándor pere. *Politikai Ujdonságok*, 1859. (február 24.) 8. sz. 92. p.
- Az eljárás iratai a kiskunhalasi Thorma János Múzeumban 9536–9544. szám alatt található.
- BÓNIS György – DEGRÉ Alajos – VARGA Endre: *A magyar bírósági szervezet és perjog története*. Zalaegerszeg, 1996. Zala Megyei Bíróság–Magyar Jogász Egylet Zala Megyei Szervezete, 175–181. p.
- Rózsa Sándor pere. *Politikai Ujdonságok*, 1859. (február 24.) 8. sz. 92. p.
- Szegedi Királyi Biztosság 7673/1871. MNL Országos Levéltára Szegedi Királyi Biztosság iratai K. 151. 30. csomó
- JENCS Árpád: Rózsa Sándor első büntigye. In ECKHART Ferenc – DEGRÉ Alajos (szerk.): *Emlékkönyv Dr. Viski Illés József ny. r. egyetemi tanár tanári működésének negyvenedik évfordulójára*. Budapest, 1942. Stephaneum Nyomda, 219. p.
- Kossuth Lajos az Országos Honvédelmi Bizottmány élén. I. rész. 1848. szeptember–december. In *Kossuth Lajos összes munkái*. 13. kötet. Budapest, 1952. Akadémiai Kiadó, 78. p.
- Közlöny*, 1848. (november 23.) 166. sz. 789. p.; *Közlöny*, 1848. (november 29.) 172. sz. 814. p.; *Közlöny*, 1848. (december 16.) 189. sz. 892. p.
Vukovics Sebő emlékiratai Magyarországon való bujdosása és száműzetésének idejéből. Budapest, 1894. Athenaeum, 388. p.

- Végtárgyalás Rózsa Sándor ellen egy öttagú bíróság előtt a cs. k. budai országos törvényszéknél, megkezdett 1859. február 15-én. *Budapesti Hírlap*, 1859. (február 16.) 37. sz. 2. p.
- A magyarországi cs. k. katonai és polgári kormány martius 26-án következő hirdetést bocsátott ki. *Budapesti Hírlap*, 1853. (április 8.) 84. sz. 2. p.
MARRÓ Árpád: Az igazi Rózsa Sándor. A magyar királyi hadtörténelmi levéltár eredeti okmányai alapján II. *Magyarság*, 1927. (január 21.) 16. sz. 4. p.
- Végtárgyalás Rózsa Sándor ellen egy öttagú bíróság előtt a cs. k. budai országos törvényszéknél, megkezdett 1859. február 15-én. *Budapesti Hírlap*, 1859. (február 16.) 37. sz. 2. p.
Kivonat Rózsa Sándor elleni vizsgálati okmányokból, gyilkosság, rablás, nyilvános erőszakoskodás súlyos testi sérüléssel. Kiskunfélegyházi Kiskun Múzeum Ad.82.2.1.
- MARRÓ XV. *Magyarság*, 1927. (március 4.) 51. sz. 6. p.
- SZOKOLAY István: *Az új osztrák büntető törvénykönyv magyarázata*. Pest, 1852. 23–274. p.
CSATSKÓ Imre: *Az Ausztriai Császárság számára 1853-ki július 29-én kihirdetett Büntető Perrendtartás magyarázata, a hirdető cs. kir. nyílt parancsnak és törvénynek szövegével, s összehasonlítva az eddigi eljárással I–II*. Pest, 1854.
- MARRÓ XVI. *Magyarság*, 1927. (március 6.) 53. sz. 10. p.

- ¹⁵ Rózsa Sándor. *Budapesti Hírlap*, 1859. (január 4.) 2. sz. 3. p.
- ¹⁶ Végtárgyalás Rózsa Sándor ellen egy öttagú bíróság előtt a cs. k. budai országos törvényszéknél, megkezdett 1859. február 15-én (Folytatás). *Budapesti Hírlap*, 1859. (február 17.) 38. sz. 2. p.
- ¹⁷ Rózsa Sándor pere. *Politikai Ujdonságok*, 1859. (február 24.) 8. sz. 92. p.
Végtárgyalás Rózsa Sándor ellen egy öttagú bíróság előtt a cs. k. budai országos törvényszéknél, megkezdett 1859. február 15-én. *Budapesti Hírlap*, 1859. (február 16.) 37. sz. 2. p.
Végtárgyalás Rózsa Sándor ellen egy öttagú bíróság előtt a cs. k. budai országos törvényszéknél (Folytatás). *Budapesti Hírlap*, 1859. (február 19.) 40. sz. 2. p.
- ¹⁸ Végtárgyalás Rózsa S. ellen öttagú bíróság előtt a cs. k. országos törvényszéknél (Folytatás). *Budapesti Hírlap*, 1859. (február 20.) 41. sz. 2. p.
- ¹⁹ Végtárgyalás Rózsa Sándor ellen egy öttagú bíróság előtt a cs. k. budai országos törvényszéknél (Folytatás). *Budapesti Hírlap*, 1859. (február 23.) 43. sz. 2. p.
- ²⁰ Uo.
- ²¹ Uo.
- ²² 1859. június 16-án 317/J. M. szám alatt Rózsa Sándor ellen többszörös bűncselekmény miatt hozott halálos ítélet kegyelemteljes felfüggesztési hódolatjeljes javaslata. Kiskun Múzeum Adattár 7.6.3.1.
- ²³ Budai Cs. K. Államügyészség 7781/1859. Kiskun Múzeum Adattár Ad. 85.17.1. Véghatározat. *Budapesti Hírlap*, 1859. (augusztus 3.) 186. sz. 3. p.
- ²⁴ Kufstein vára és Rózsa Sándor. *Vasárnapi Ujság*, 1864. (június 5.) 23. sz. 216. p.
Rózsa Sándor és társainak bűnpere. *Magyar Polgár*, 1874. (augusztus 15.) 185. sz. 3. p.
Rózsa Sándor. *Politikai Ujdonságok*, 1866. (május 16.) 20. sz. 236. p.
- ²⁵ Megkegyelmezések. *Szegedi Híradó*, 1867. (június 16.) 48. sz.
Szeged város hatósága. *Szegedi Híradó*, 1867. (június 23.) 50. sz. 5321/1868.I.M. OL Vegyes peres iratok O.211.
- ²⁶ Rózsa Sándor. *Szegedi Híradó*, 1868. május 7.
Rózsa Sándor hétfőn Pestre jött. *Fővárosi Lapok*, 1868. (május 6.) 105. sz. 41. p.
Rózsa Sándor a miniszterelnöknél. *Budapesti Közlöny*, 1868. (május 7.) 106. sz. 1320. p.
- ²⁷ A közbiztonság Szegeden. *Pesti Napló*, 1868. (október 28.) 5462. sz.
Postarablás Kecskemét és Izsák közt. *Pesti Napló*, 1868. (november 4.) 5468. sz.
Az orosz-lamosi postát múlt hó 24-én kirabolták. *Politikai Ujdonságok*, 1868. (november 4.) 45. sz. 544. p.
A kecskemét-kalocsai postavonaton. *Pesti Napló*, 1868. (november 28.) 5489. sz.
A Szegeden és környékén elkövetett többszöri postarablások. *Budapesti Közlöny*, 1868. (december 1.) 277. sz. 2657. p.
Postarablások. *Politikai Ujdonságok*, 1868. (december 23.) 52. sz. 632. p.
A Pestről jövő vasúti vonat. *Szegedi Híradó*, 1868. december 10.
- ²⁸ Királyi biztos kinevezése az alföld egyes vidékeire a közbiztonság megszüntetése érdekében. Jegyzőkönyve a magyar királyi minisztertanács Budán, 1868. december hó 13^{án} tartott értekezletének (56. ülés). *Minisztertanács jegyzőkönyvek 1867–1944. adatbázisokonline.hu/adatbázis/minisztertanacs-jegyzokonyvek-1867-1944/Rendelelet-Arad-,Bács-,Békés-,Csanád-,Csongrád-,Pest-és-Torontál-megyék,a-Jászkun-kertület,Szeged,Szabadka-s-Kecskemét-sz.k.városok-közönségeinek*. *Budapesti Közlöny*, 1869. (január 24.) 19. sz. 228. p.
- ²⁹ KASSAY Adolf: *Magyar büntető törvények s bűnvádi eljárás az országbírói értekezlet szabályai szerint*. Pozsony, 1862.
- ³⁰ Főkönyv a kir. biztos által letartóztatott egvényekről 23. Rózsa Sándor. Szegedi királyi biztos 169/1869. OL K. 151. 1. cs.
Rózsa Sándor a napokban a királyi biztos úr rendelkezésére belfogott. *Szegedi Híradó*, 1869. (január 28.) 8. sz.
- ³¹ Rózsa Sándor örvallomási jegyzőkönyvei 1869. január 25., május 22., május 28., 1870. december 27. OL O. 211.
A szegedi vár. *Politikai Ujdonságok*, 1870. (május 18.) 20. sz. 240. p.
- ³² 7235., 7241., 7363/1870.K.B. 7238., 7239., 7240., 7270., 7272., 7671., 7672., 7673., 7899., 7900/1871.K.B. OL K 151. 30. cs.
Pestmegyének delegált törvényszéke Szegeden befejezte a vizsgálati okmányok meghitelesítését. *Politikai Ujdonságok*, 1869. (október 13.) 41. sz. 488. p.
- ³³ Rózsa Sándor szökési kísérlete. *Politikai Ujdonságok*, 1870. (június 8.) 23. sz. 275. p.
- ³⁴ A szegedi várbéli bűntügyekre delegált aradi törvényszék. *Szegedi Híradó*, 1872. (január 10.) 4. sz.
- ³⁵ A szegedi vár titkai. A szegedi kir. biztosság s a szegedi bűntügyek elítélésére kiküldött pestmegyei és aradi kir. törvényszékek működésének vázlata. A hivatalos jelentés nyomán. *Kecskeméti Lapok*, 1873. (augusztus 10.) 32. sz. 2. p.
- ³⁶ EDVI ILLÉS Károly: *Emlékeim a szegedi várból*. Kecskemét, 2009. Bács-Kiskun Megyei Önkormányzat Múzeumi Szervezete, 33. p.
- ³⁷ Rózsa Sándor. *A Hon*, 1872. december 14. (reggeli kiadás)
- ³⁸ A várból. *Szegedi Híradó*, 1872. (december 15.) 150. sz.
- ³⁹ Jegyzéke azon bűntügyeknek, melyek az aradi királyi törvényszék kiküldött tanácsának 1872. évi dec. hó 16-ikán s az utána következő napokon tartandó nyilvános ülésében tárgyalatni fognak. *Szegedi Híradó*, 1872. (december 15.) 150. sz.
Jegyzéke azon bűntügyeknek, melyek az aradi királyi törvényszék kiküldött tanácsának 1872. évi dec. hó 23-ikán s az utána következő napokon tartandó nyilvános ülésében tárgyalatni fognak. *Szegedi Híradó*, 1872. (december 22.) 153. sz.
- ⁴⁰ Rózsa Sándor. *A Hon*, 1872. december 14. (reggeli kiadás)
- ⁴¹ Rózsa Sándor bűnperei. *A Hon*, 1872. december 18. (reggeli kiadás).
Rózsa Sándor bűnperei. *A Hon*, 1872. december 20. (reggeli kiadás).
- ⁴² Rózsa Sándor és társai a törvényszék előtt. *Politikai Ujdonságok*, 1872. (december 25.) 52. sz. 622. p.
Rózsa Sándor s társainak bűnperei. *Szegedi Híradó*, 1872. (december 27.) 155. sz.
- ⁴³ Rózsa Sándor bűnperei. *A Hon*, 1872. december 20. (reggeli kiadás).
Rózsa Sándor és társai bűnpöre. *A Hon*, 1872. december 25. (reggeli kiadás).
- ⁴⁴ Rózsa Sándor s társainak bűnperei. *Szegedi Híradó*, 1872. (december 27.) 155. sz.
Rózsa Sándor és társai elítéltetése. *A Hon*, 1872. december 24. (esti kiadás).
- ⁴⁵ Rózsa Sándor és társai elítéltetése. *A Hon*, 1872. december 27. (esti kiadás).
- ⁴⁶ Uo.
- ⁴⁷ Uo.
- ⁴⁸ *A Hon* magántávüregnyei. *A Hon*, 1872. december 25. (reggeli kiadás).
Rózsa Sándor ítélete. *Budapesti Hírlap*, 1911. (augusztus 20.) 190. sz. 36. p.
- ⁴⁹ *A Hon* magántávüregnyei. *A Hon*, 1872. december 25. (reggeli kiadás).
- ⁵⁰ Rózsa Sándor. *Kecskeméti Lapok*, 1873. (május 11.) 19. sz. 4. p.
Pesti kir. ítélő tábla 4784/1874.B. Magányüjtemény
Rózsa Sándor halálra ítéltetett. *Politikai Ujdonságok*, 1874. (április 8.) 14. sz. 164. p.
A Rózsa Sándor-féle bűnpert tegnap tárgyalta a legfőbb ítélőszék. *Budapesti Közlöny*, 1874. (augusztus 13.) 184. sz. 1486. p.
Rózsa Sándor. *Politikai Ujdonságok*, 1878. (december 11.) 50. sz.
Kiss Előd György: Megújult Rózsa Sándor sírja Szamosújváron. *KronikaOnline*, 2012. október 24. kronika.ro/erdelyi-hirek/megujult-rozsa-sandor-sirja-szamosujvaron

